



Pijlstaart | Jurrien Uiterwijk

De Pijlstaart een onderbelichte Nederlandse watervogel

Carel de Vink

Een winterse excursie in februari 1967. Te midden van een groep doorgewinterde vogelaars van middelbare leeftijd bevindt zich een aankomend vogelaartje. We zouden hem nu een ‘brugpieper’ noemen. Terwijl de excursieleider uiteenzet waarin Kleine Zwanen verschillen van Wilde Zwanen en waarom Smienten zich in hun gezelschap ophouden, wordt hij onderbroken: “Er zwemmen ook twee Pijlstaarteenden tussen.” Al eerder had deze ‘teenager’ de groep verbaasd door Stormmeeuwen tussen de Kokmeeuwen te ontdekken. Ook ditmaal bleek zijn opmerking te kloppen.

Goede sier

Onder vogelaars genieten de eenden een bescheiden status. Die lopen pas warm voor een IJseend of een zeldzame talingsoort. Heel anders is dat onder kunstenaars en eigenaars van waterwildcollecties. Die raken in verrukking over de veelvormigheid en variatie in kleur onder deze watervogels. Geen wonder: de eenden-familie kent een enorme verscheidenheid. Van de eenvoud

van een vrouwelijke Wilde Eend (maar kijk eens naar dat verfijnde kopje!), via de bizarre snavel van de Slobeend tot de rijke variatie in kleur bij de Siberische Taling. Er bestaat zelfs een Harlekijneend, die zijn naam eer aandoet. Wat daarbij opvalt is dat eenden weinig op hebben met vrouwenemancipatie. Bij de ‘Pijlstaarteend’ is dat al niet anders. Maar wat bij zowel man als vrouw opvalt, is de langgerekte hals. En, zoals de naam al aangeeft, een lange, spitse staart. Een aanduiding die in vrijwel alle talen terug te vinden is. Ook in de wetenschappelijke naam.

Bedreigde ‘Nederlander’

De Pijlstaart (*Anas acuta*) is in Nederland vooral te gast tijdens de trekperiodes en in de winter. Dan gaat het om enorme aantallen, vooral in het Waddengebied en de Delta. Daarnaast is er jaarlijks een klein aantal als broedvogel aanwezig. De schattingen gaan uit van 5 tot 15 broedgevallen per jaar. Dat brengt deze eendensoort, die vijftig jaar geleden nog in enige tientallen bij ons broedde, op de Rode Lijst als ‘bedreigd’. De aantallen tijdens de ruiperiode en doortrek

liggen beduidend hoger, tot wel 15.000 exemplaren. In de winter groeit dat aantal tot boven de 30.000.

Winterse weersomstandigheden kunnen hun aanwezigheid beïnvloeden. Bij ons in de buurt komen ze vooral voor in de herfst en late winter.

Deze eendensoort komt op het hele noordelijk halfmond voor. De totale Europese populatie wordt geschat op zo’n 60.000 volwassen exemplaren. Dat betekent dat de helft ‘s winters in ons land verblijft! Elk jaar arriveren vanaf eind augustus ‘gaffeleenden’ in hun onopvallende ruikleed (eclips) in de randmeren om, goed verborgen achter de rietkragen, hun rui- naar prachtkleed door te maken. Aantallen van boven de 100 worden dan gemeld tussen Naarden en Huizen en tussen Muiden en de Hollandse Brug. Wat we ‘zomerkleed’ noemen is bij eenden eigenlijk vooral hun bruiloftstooi voor de late herfst en winter, de periode waarin wordt gebalst. Dat laatste niet zelden luidruchtig in groepsverband. Groepsbalts zien we vooral in februari en maart. Daarbij worden overal in de groep vrouwtjes omringd door drie tot zes ijverig kopknikkende mannen. Zij knikt braaf

mee, maar haar keus laat ze vooralsnog in het ongewisse. Bij Muiderberg is dat vaak fraai te zien. De meldingen op waarneming.nl nemen na maart snel af.

Sier heeft zijn prijs: eclips

Het kenmerk van de Pijlstaart is natuurlijk volgens zijn naam de spits toelopende staart. Bij de mannetjes is deze ongeveer een vijfde deel van zijn totale lengte. Bij het vrouwtje is deze maar half zo lang. Bij andere eenden met een spits uitlopende staart is dat anders. Bij de IJseend vormen de verlengde staartveren ruim een kwart bij het mannetje en bij het vrouwtje nog geen tiende deel van de lichaamslengte; bij de stekelstaarteend en de Witkopeend is dat bij beide seksen hooguit een zevende van hun lengte. Meer dan bij andere eendensoorten kenmerkt een lange, dunne nek de Pijlstaart. Het in verhouding kleine kopje mondt uit in een snavel die een soort glijbaan vormt. Bij de man vallen in zomerkleed de chocoladebruine kop

en hals op, die scherp afsteken tegen de spierwitte hals en een smalle witte streep bij de oorstreek. Verder vallen de sierveren die vanaf de rug over de vleugels lopen in het oog.

Heel anders is dat in het eclipskleed en bij het vrouwtje. Beide dragen dan een beige-bruin kleed met fijne marmering, die aan een Krakeend doet denken. Bij de mannetjes zijn de flanken fijntjes verticaal gestreept. Het vrouwtje heeft flanken met een herhaald hoefijzerpatroon. In vlucht valt ook dan de lange nek op. De staart is bij het mannetje nu even kort als bij het vrouwtje, maar bij beide is die ontegenzeggelijk spits. Tijdens het vliegen is bij beide de spiegel op de achterrand van de vleugel donkerbruin met een vage groene glans en een brede witte bies aan de achterkant. De eclips van het mannetje maakt dat hij tegen een achtergrond van riet tijdens de rui niet opvalt. Het vrouwtje heeft die schutkleur al nodig tijdens het broedseizoen. Na het

verliezen van de gesleten veren tijdens de rui, wordt het eclipskleed van de man opgevolgd door het prachtkleed.

Broeden op een laag pitje

Pas rond 1920 werd deze eendensoort als broedvogel in ons land vastgesteld. Zijn normale areaal bevindt zich vooral in Finland en verder in het noorden van Rusland, de Baltische Staten, Scandinavië en IJsland. Het is niet ondenkbaar dat de eerste Nederlandse broedgevallen hun oorsprong vonden in verwilderde vogels. De fraaie Pijlstaart ontbreekt in vrijwel geen enkele waterwildcollectie. Het is ook denkbaar dat aangeschoten, niet fitte exemplaren gezelschap kregen van wilde partners en zo tot broeden kwamen. De Pijlstaart werd tot halverwege de vorige eeuw volop bejaagd, onder andere in eendenkooien. Bij elke poelier stond wel een opgezet mannetje in de etalage. Nu is hij gelukkig beschermd. De aantallen broedparen zijn in ons land nooit echt hoog geweest.

Pijlstaart adult ♀ | Jurrien Uiterwijk





Pijlstaarten | S. Schilperoort

Tussen 1970 en 1973 ging het om 30-45 paren. Ook in de ons omringende landen is het geen algemene broedvogel. Evenals bij ons nemen de (schaarse) aantallen in Duitsland af. De meeste broedgevallen in ons land vinden plaats in het IJsselmeergebied, langs de Waddenzee en in de Delta.

Aanwijzingen voor broeden in onze regio waren er vanouds langs de kust van de huidige randmeren en in het Naardermeer. Daar zijn ook de laatste jaren wel blijvend aanwezige exemplaren in mei en juni gezien. Daadwerkelijk broeden kon niet worden vastgesteld. Onbevestigde gevallen zijn onder andere bekend uit De Kampen en de Hilversumse Bovenmeent. Werkelijke broedgevallen zouden moeten leiden tot het waarnemen van families. Maar dat is bij veel eendensoorten lastig. Jonkers *et al.* (1987) vermelden broeden in het Laarder Wasmeer (1943), het Naardermeer (1961), de Eempolders (1945) en de oevers van het IJsselmeer/ randmeren (1957 Huizerhaven en 1964 Eemmeer).

Broedende vogels lijken niet echt gebonden aan water. Zo worden er zowel in vochtige als droge heide broedgevallen vastgesteld. Voorwaarde is wel de

aanwezigheid van een ven of meertje op niet al te grote afstand. Verdroging van geschikte gebieden wordt dan ook gezien als een van de oorzaken voor het afnemend aantal broedgevallen.

Veilig ruien

Eind augustus verschijnen de eerste groepen op de randmeren. Rond 1985 ging het daarbij om geringe hoeveelheden. Vooral rond Oud Naarden kunnen de aantallen nu flink oplopen, maar ook het IJmeer en het Eemmeer ontvangen ruiende 'langhalseenden'. In januari en februari zien we ook kleine groepen in de Hilversumse Bovenmeent en de Eempolders. In onze randmeren kan de groepsgrootte oplopen tot ver boven de 100. Op 14 november 2015 werden er tussen Muideren en Muiderberg 330 geteld. De rui is dan achter de rug. Het is mogelijk dat de aantallen van september tot begin november hoger liggen dan 'waarneming.nl' doet vermoeden. Dit aangezien een groot deel van de ruiende eenden pal achter de rietkraag foerageert. Uit eigen notities meen ik te kunnen opmaken dat de Pijlstaarten toch minder aanwezig zijn dan zo'n vijf tot vijftien jaar geleden. Op 27 oktober 2005 telde

ik bij de pier in Huizen 560 exemplaren. Op 30 oktober 2009, ook daar, 520. Eind oktober 2013 en 2014 zaten ter hoogte van de Aalberg in het Gooimeer ruim 700 Pijlstaarten. Zulke aantallen worden nu niet meer gezien.

Wolkenwijzers en wereldreizigers

Met hun lange nek kunnen deze grondeleenden voedsel van de bodem 'rapen' tot een diepte van 30 cm. Daarbij wijst hun achtersteven naar de wolken en verdwijnt hun lijf tot bijna halverwege onder water. Ze leven van zaden, voedselknolletjes van het fonteinkruid, waterinsecten en ander klein, dierlijk materiaal. Ook in Engeland en Ierland wordt overwinterd. En in een brede strook van de oostkust van Afrika (Tanzania) tot in het westen (Senegal). De Noord-Afrikaanse kusten en riviermondingen in Zuid-Europa zijn ook in trek. De vogels uit Siberië verblijven in de winter in een strook van India tot Japan. De Amerikaanse broedvogels vliegen naar winterverblijven tot in Midden- en noordelijk Zuid-Amerika, al zijn er tot op Hawaï en zelfs in Australië exemplaren aangetroffen. De Pijlstaart is met recht een wereldburger te noemen. Het baart dan ook wereldwijd zorgen dat

deze prachtige eend terrein verliest. De Noord-Amerikaanse populatie is in zestig jaar van ruim 10 miljoen broedparen gezakt naar nog geen 3 miljoen. Ten onrechte krijgt hij in vogelaarskringen weinig aandacht. Net als in mijn tienerjaren wijs ik mijn medevogelaars graag op deze vogel: kijk eens (vaker) naar de Pijlstaart!

Referenties

- <https://app.bto.org/birdfacts/results/bob1890.htm>
- <https://www.ducks.org/hunting/waterfowl-id/northern-pintail>
- <https://gooi.waarneming.nl/soort/view/160>
- <https://www.sovon.nl/nl/soort/1890>
- <https://de.wikipedia.org/wiki/Spießente>
- Jonkers, D.A. *et al.*, *Vogels tussen Vecht en Eem*. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum.
- Sovon, 2018. *Vogelatlas van Nederland*. Sovon/Kosmos, Nijmegen/Utrecht/Antwerpen.



Pijlstaart adult in broedkleed ♂ | Hugo Weenen

Buizerd met rivierkreeft als prooi - Ankeveen september 2020 | Arda van der Lee

Buizerd ontdekt culinair maaltje

Arda van der Lee

Op een zondagochtend, eind september, ontdekte ik een Buizerd op ons terrein in Ankeveen, op de grond druk bezig met een prooi in zijn klauw. Wat had hij te pakken? De verrekijker bracht uitkomst: een rivierkreeft. Geen zeldzame vertoning, zeker na een nacht met regen lopen er op onze legakker regelmatig rivierkreeften (om precies te zijn de Rode Amerikaanse

Rivierkreeft). Ik heb dit maaltje inmiddels al in een aantal vogelbuiken zien verdwijnen (Blauwe- en Purperreiger, Ooievaar en Fuut) maar een Buizerd had ik nog niet kunnen betrappen met deze prooi. Anders dan bovengenoemde vogels, slikte hij de kreeft niet in zijn geheel in. Als een echte roofvogel probeerde hij zijn prooi in stukjes naar binnen te krijgen.

Maar dat viel duidelijk niet mee. Hij zat er lang mee te rommelen, van poot naar snavel, dan weer op de grond in een klauw. Uiteindelijk toch met resultaat; de hele middag bleef hij in de buurt. Vanuit een hoge eik speurde hij rond en landde steeds weer op de akker voor een nieuwe kreeft die zo onverstandig was om uit het water te komen en door het gras te lopen.